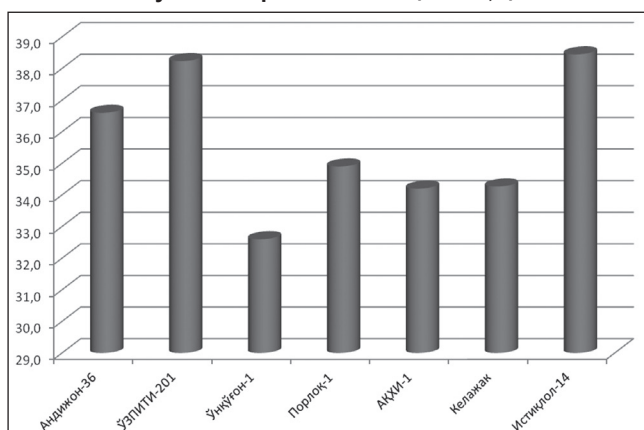

Ѓўза навларининг пахта ҳосили, ц/га.

SX%=0,92

HCP***1,043

1 августда ғўзанинг бўйи, ҳосил шохлари, ҳосил элементлари, кўсаги ҳисобланди;

1 сентябрда умумий кўсақлар ва очилган кўсақлар сони ҳисобланди.

Ҳар терим олдидан бир дона кўсақдаги пахта вазнини аниқлаш мақсадида танлаб олинган 50 дона ўсимликдан намуналар териб олинади.

Пахта ҳосилдорлиги ҳар бир вариант ва қайтариқларда

теримлар бўйича ҳисоблаб борилди. Пахта толасининг технологик сифат кўрсаткичлари аниқланди.

Ҳосилдорлик бўйича олинган маълумотлар Доспехов усулида математик таҳлил қилинди.

28 мартдаги 1-кузатув ҳисоб-китобларига кўра, “Андижон-36” ғўза нави чигитларининг 24,7 фоизи униб чиққан бўлса, “Ўнқўрғон-1” ва “Келажак” навлари кам униб чиққан, “ЎзПИТИ-201” нави бўйича 4,0 фоизга юқори униб чиқди. Кузатувни кейингиларида ҳам бу нисбатлар сақланиб қолди. Демак 100 та уяда ғўза навларини униб чиқиши деярли яқин бўлди. Юқори ва тез унувчанлик “ЎзПИТИ-201”, “Истиқлол-14”, “АҚХИ-1” навларида намоён бўлди.

Барча ўтказилган агротадбир натижаси пировардида ҳосилдорлик билан яқунланади. Бир хил агротехника ўтказилиб, парваришланганда “Андижон-36”да гектари-дан 36,6 центнер пахта териб олинган бўлса, “Ўнқўрғон” навидан 4,0, “Келажак” навидан 2,3, “АҚХИ-1Ц” навидан 2,4, “Порлоқ” навидан 1,7 центнер кам пахта ҳосили етиштирилди. Энг юқори пахта ҳосили “ЎзПИТИ-201”(38,2) ва “Истиқлол-14” (38,4) навларидан олинди. .

Демак, Андижон вилояти шароитида ғўза навлари-дан юқори пахта ҳосили етиштириш учун “Андижон-36”, “ЎзПИТИ-201”, “Истиқлол-14” навларини экиш мақсадга мувофиқдир.

Абдурахимова Анора Рустамбоевна,
ТошДАУ ассистенти.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Уруғчилик тўғрисида”ги Қонуни. Т. 1996 й.
2. Гуляев Г.В. Гужов Ю.Л “Селекция и сменоводство полевых культур”. “Колос”. 1987 й.
3. Эгамбердиев А.Е. “Ѓўза селекцияси ва уруғчилиги”. Т. 2007й.
4. Эгамбердиев А.Е. “Ѓўза селекцияси ва уруғчилиги биологияси”. Фан. 2009 й.

ЎҚИНГ. ЭЪТИБОРГА ОЛИНГ

ЭЖМА ЗАЪФАРОН (C. SATIVUS L.) ЎСИМЛИГИНИ РЕСПУБЛИКАМИЗ ИҚЛИМ-ТУПРОҚ ШАРОИТИДА ЎЃИТЛАШНИНГ ДАСТЛАБКИ АСПЕКТЛАРИ

Аннотация. В этой статье проводятся данные о лекарствах и о растении Шафрана посевногокоторый широко используется в составе многих продуктов питания. Изначально это растение было изучено с его содержимое элементами, его строение структуры и исходя из полученных результатов исследования, будут приняты соответствующие рекомендации.

Annotation. This article raised the issue of fertilizer use in the Saffron plant, which is very important for medicinal and food preparation. The need for nutrients in the plant is first to be studied, and it is planned to develop a fertilizer system and make recommendations based on the results.

Ўзбекистонда доривор ўсимликшуносликни ривож-лантириш ва маҳаллий фармацевтика ишлаб чиқариш тармоғини доривор ўсимликлар билан таъминлаш бора-сида Республика Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2014 йил 20 октябрда № 290 – сонли “Биологик ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш ва табиатдан фойда-ланиш соҳасида рухсат бериш тартиб таомилларига ўтиш тўғрисида”ги, 2015 йил 20 январдаги № 5 - сонли “2015-2017 йилларда ўрмон хўжаликлари тизимини

ривожлантириш, доривор ва озукабоб ўсимликлар хом ашёсини етиштириш, тайёрлаш ва қайта ишлашни янада кенгайтириш чора - тадбирлари тўғрисида"ги, 2017 йил 21 августда Вазирлар Маҳкамасида ўтказилган № 114 - йиғилиш баёнининг "Республикамизда эрма заъфарон (шафран) плантацияларини барпо этиш, фармацевтика саноати эҳтиёжларини таъминлаш ва экспортбоб доривор ўсимликларни кўпайтиришни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида" ги ЭДО-03/1-421 - сонли қарорлари қабул қилинди.

Мазкур қарорлардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Миллий университети Биология факультетининг Тупроқшунослик кафедраси олимлари турли тупроқ ва иқлим шароитида интродукция қилинган ва кенг масштабда экилаётган Эрма заъфарон (шафран) ўсимлигининг агротехникасини ишлаб чиқиш, минерал ўғитлардан фойдаланиш ва уларнинг ҳосилдорлигини оширишнинг илмий асосларини яратиш билан шуғулланишни мақсад қилиб қўйди.

Республикамиз тупроқ-иқлим шароитига мос келадиган истиқболли эрма заъфарон (Шафран) ўсимлигини илмий жиҳатдан таҳлил қилган ҳолда, бевосита "Шафран илмий тадқиқот маркази" билан ҳамкорликда иш олиб боришни режалаштирдик. Ўсимликни ўстириш ва кўпайтириш борасида ҳозирги кунгача амалга оширилган тадбирлар ва келажакда амалга оширилиши режалаштирилган муаммоларни ҳал этишда турли хилдаги ўғитлардан фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини ошириш билан бирга ҳосилдорликни ҳамда хом ашё сифатини яхшилаш каби илмий-тадқиқотларни бажаришни лозим топдик.

"Заъфарон" арабча сўз бўлиб, "сарик" деган маънони билдиради. Бу ноёб зиравор ўсимликдан қадимда бўёқ тайёрланган. Ҳозирги даврда эса асосан тиббиётда ва озиқ-овқат тайёрлаш тармоқларида ишлатилади. Халқ табobatiда заъфаронли чой юраги заиф ва нафаси қисиш касалликларни даволашда фойдаланилган. Заъфарон турли мамлакатларда турли номлар билан аталган. Масалан, шарқда илгари бу ўсимликни "қизилполтин" деб номланган. Сабаби ўсимлик чангчиларининг ранги қизилрангга бўлиб, ўсимлик хом ашёсининг асосини ташкил қилади. У ўрта асрлардан буён баҳоси ва қадри тушмай келадиган ягона зиравор ўсимликлардан ҳисобланади.

Эрма заъфарон (*C. sativus* L.) – гул савсар гулдошлар Iridaceae оиласи, *Crocus* L. туркумига мансуб тугунак пиёзли, кўп йиллик ўсимликдир. Ўсимлиكنинг асосий хом ашёси унинг гул чангчиларидир. Эрма заъфарон иссиқлик ва ёруғликни севадиган, тупроқдан сувни яхши ўзлаштирадиган ўсимликдир. Бу ўсимлик биологик хусусиятига кўра, тупроқда нам бўлган пайтларда жадал ўсади ва ривожланади. Ёз келиши билан вегетациясини тўхтатиб, тиним даврига ўтади. Экилган жойда намлик миқдори юқори бўлса, илдиз пиёзлари чириб кетиши мумкин. Ёз пайтлари қуруқ тупроқда яхши сақланади. Ўсимликни кузда гуллаши учун ҳавонинг иссиқлиги 12° С дан паст бўлмаслиги талаб этилади.

Эрма заъфароннинг бошқа ўсимликлардан фарқи бир

вақтда барг ва гулининг гунчаларини ҳосил қилишдадир. Бўйи паст бўлиб, 10-12 см.ни ташкил этади.

Эрма заъфарон дунёнинг кўп мамлакатларида катта майдонлардаги плантацияларда парваришланади. Энг кўп Ҳиндистон, Эрон ва Афғонистонда экилади. Ўзбекистонда ҳам 2017 йилдан бошлаб эрма заъфарон плантациялари ташкил этилиб, саноат миқёсида хом ашёни етиштириш бошланди.

Заъфарон нима учун қиммат? Биринчидан, унинг хом ашёсини йиғиштириб олиш учун қўл меҳнати сарфланади, иккинчидан, хушбўйлиги, таъми ва даволаш хусусияти билан бу ўсимлик зираворлар орасида тенгсиздир.

Заъфарон тўғрисида Абу Али Ибн Синонинг фикри қуйидагича: «...Буриштирувчи ва эритувчидир. Бунда буриштириш ва елимлик хусусияти бўлганидан етилтирувчи ҳамдир. Иссиқлиги мўътадил бўлиб, тикилмаларни очади ва ички аъзоларни кучайтиради. Заъфарон рангни чиройли, кўзни равшан, юракни қувватли қилади. Балғам кўчишини осонлаштиради ва нафас аъзоларини кучли қилади».

Тажриба ўтказиш схемаси.

№	Тупроқ	Ўғит (кг\га)	N (кг\га)	P (кг\га)	K (кг\га)
1	Тупроқ (ҳеч қандай ўғитсиз)	-	-	-	-
2	Тупроқ	10 000 тонна	-	-	-
3	Тупроқ	-	50	25	30
4	Тупроқ	-	50	50	30
5	Тупроқ	-	50	50	60

Заъфарон бутун организм ҳужайраларини озиқлантиради, терини силлиқ қилади, рангни тиниқлаштиради, хотира ва ақлий фаолиятни яхшилайди, кайфиятни кўтаради. 100 дан ортиқ хасталикларни даволовчи шифобахш хусусиятга эга.

Ҳозирги кунда ушбу ўсимлик тиббиёт ва озиқ-овқат саноатида кенг ишлатилади. Унинг таркибида 50 фоиздан ортиқ бўёқ берувчи кротсин, 2,7 фоиз ёғ, 0,32 фоиз эфир мойи, В, В2 витаминлари, азотли моддалар, қанд, калий ва калций бирикмалари мавжуд бўлиб, кўплаб касалликларни даволашда қўлланилади. Ўсимлик ўзига хос хушбўй ҳиди, ёрқин ранг ва таъм бериши боис турли таомларга қўшилади. Ундан қандолат маҳсулотлари, кремлар, музқаймоқ тайёрлашда ҳам фойдаланилади. Заъфарон қўшилган озиқ-овқат маҳсулотлари бир неча кунгача сифатини йўқотмайди.

Мазкур доривор ўсимлиكنинг бир тоннаси жаҳон бозорида хом ашёнинг сифатига кўра, турлича 400 дан 15000 долларгача баҳоланади. Заъфарон ўсимлигини 1000 грамм миқдорини йиғиш учун 150000-200000 донга гул керак бўлади.

Биз заъфарон ўсимлигини қуйидаги минерал ва органик ўғитлар фонида, ҳар хил намликда дала микротажрибасини ўтказишни режалаштирдик.

Хулоса. Заъфарон (Шафран) ўсимлиги табобатда шифобахш гиёҳлиги, озиқ-овқат маҳсулотлари орасида фойдали зираворлиги ва косметикада ўзидан хушбўй

хид таратувчанлиги сабабли инсоният ҳаётида кенг қўлланилиб келинмоқда. Ўзида дориворлилик ва бошқа хусусиятларга эга бўлган заъфарон ўсимлиги ҳақидаги маълумотлар билан танишиб, шундай хулосага келдик. Ушбу ўсимликни ўсиши, ҳосил миқдори ва сифатини ошириш учун турли тупроқларда ўғит қўллаш тизимини яратиш муҳим, деб ҳисоблаймиз.

**Ж.С.САТТОРОВ,
А.О.ТОҲИРОВ,
Б.Ё.ТЎХТАЕВ,**
Ўзбекистон Миллий университети
Шафран илмий тадқиқот маркази

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 январдаги № 5-сонли “2015-2017 йилларда ўрмон ҳўжаликлари тизимини ривожлантириш, доривор ва озуқабоп ўсимликлар хом ашёсини етиштириш, тайёрлаш ва қайта ишлашни янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” мажлис баённомаси қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 21 августдаги № 114-йўғилиш баёнининг “Республикамизда заъфарон (шафран) плантацияларини барпо этиш, фармацевтика саноати эҳтиёжларини таъминлаш ва экспортбоп доривор ўсимликларни кўпайтиришни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ЭДО-03/1-421-сонли қарори.
3. Б.Ё.Тўхтаев, А.В.Маҳмудов, Ш.Ш.Хуррамов “Ўзбекистонда экма заъфарон (шафран посевной - *crocus sativus* L.): интродукцияси ва плантацияларини ташкил этиш”. Тошкент-2018, 2018. – 108 б.
4. Ж.Сатторов, С.Сидиқов. “Минерал ўғитлар самарадорлигини ошириш йўллари”. Монография. Тошкент-2018 “Университет”, 530 б.
5. <http://m.youtube.com> – Шафран.
6. <https://www.google.com> - The crocuses: a revision of the genus *Crocus* (Iridaceae).

УЎТ: 633.631

ТАҲДИЛ ВА НАТИЖА

ҚАШҚАРБЕДАНИНГ (MELILOTUS ALBUS) “ҚИБРАЙ” НАВИДАГИ ҚИММАТЛИ ХЎЖАЛИК БЕЛГИЛАРИНИ ЎРГАНИШ

Аннотация: повышение плодородия почв необходимо для получения высоких урожаев хлопчатника, зерновых и других культур в Узбекистане. Это может быть достигнуто путем осуществления севооборота, правильного внедрения севооборота, белого донника, люцерны и других бобовых культур для посева. Белый донник является более устойчивым к засухе и засолению растением, чем люцерна. Белый донник имеет возможность накапливать азот в почвенный осадок, зеленую массу, сено и семенной урожай за два года, чем люцерна за три года. Установлено, что сортовая чистота сорта Кибрай белого донника составляет 99 процентов, а сортовая чистота сорта Ташкент 2009 98 процентов. По данным экспериментов, сорт Кибрай белого донника проявил себя как сорт, который имел более высокие а также хорошие показатели по хозяйственно ценным признакам, чем сорт Ташкент-2009 люцерна.

Annotation: Enhancing of soil fertility is required for getting high yields from cotton plant, cereals and other crops in Uzbekistan. It may be achieved through implementation of crop rotation, properly introduction of rotation and by the planting of kashkar beda, alfalfa and other bean bearing crops. Kashkar beda is a highly resistant plant to drought and salinity than alfalfa. Kashkar beda has the possibility to accumulate nitrogen into the soil deposit, green mass, hay and seed crop in two years than common alfalfa in three years. It was determined that the variety purity of Kibray variety of Kashkar beda is 99 percent and the variety purity of Tashkent variety 2009 -98 per cent. According to experiments, Kibray variety of Kashkar beda has exhibited itself as the variety which had the higher and equal indexes on the economically valuable traits than Tashkent-2009 variety of blue alfalfa.

Таянч сўзлар: шўрланиш, ҳосилдорлик, оксил, озуқа бирлиги, ем-хашак,, нав, уруғчилик, элита, кўк масса, морфологик белгилар, унувчанлик, наводорлик, кўчатзор.

Ўзбекистонда пахта, ғалла ва бошқа экинлардан юқори ҳосил кўтариш тупроқ унумдорлиги билан чамбарчас боғлиқ. Тупроқ унумдорлигини ошириш эса алмашлаб экишни тўғри жорий этиш, ғўза, ғалла ўрнига беда ва бошқа дуккакли экинларни жойлаштиришни талаб этади.

Тадқиқот объекти. Қашқарбеданинг “Қибрай” нави, кўк беданинг “Тошкент-2009” нави.

Тадқиқот услубида экспериментал тадқиқотлар услубиё-

ти сифатида ГОСТ 19453-80 – “Элита уруғларининг стандарт” талаблари беда элита уруғларини тайёрлаш услуби» дан фойдаланилди.

Тажиба натижалари. Беда кўк массаси таркибидаги оксил моддасининг миқдори бўйича барча дуккакли ўтларга нисбатан анча устун туради. Шунингдек беданинг агротехник ва мелиоратив аҳамияти ҳам жуда катта, у кўпчилик экинларнинг яхши ўтмишдош, яъни, беда экилгандан сўнг уч йил